

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΟ**

**ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**

ΜΑΘΗΜΑ: ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΚΛΑΔΟΓΕΝΗ Ε. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ

«Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ»**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ**

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Πρόλογος, σελ. 3.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Σύντομη ιστορική προσέγγιση του θέματος, σελ. 6.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Το Σύνταγμα της Ελλάδος (1975/1986/2001) και η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, σελ. 9.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : Ο Νόμος 3028 της 28.6.2002. «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς», σελ. 12.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Ευρωπαϊκή Ένωση και προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, σελ. 24.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : Οι Διεθνείς Συμβάσεις και η σημασία τους για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, σελ. 27.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 : Οι ρυθμίσεις άλλων Συνταγμάτων για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, σελ. 29.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 : Η νομολογία του ΣΤΕ περί της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος, σελ. 32.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 : Συμπεράσματα, σελ. 36.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10 : Περίληψη, σελ. 37.
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11 : Βιβλιογραφία, σελ. 39.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πολιτιστικό περιβάλλον μπορεί να θεωρηθεί ένα μεγάλο τμήμα του ανθρώπινου βίου, το σύνολο σχεδόν της ιστορίας του, ή αντίστοιχα ένα τμήμα ορισμένων δραστηριοτήτων που εκφράζονται μέσα από συγκεκριμένα έργα.

Όπως ακριβώς η αρχή της φυσικής κληρονομιάς έχει ως σκοπό τη διάσωση και διαίωνιση των πιο σπουδαίων φυσικών οικοσυστημάτων, δηλαδή εκείνων με τα πολυτιμότερα βιογενετικά αποθεματικά, έτσι και η αρχή της πολιτιστικής κληρονομιάς σκοπεύει να διασώσει τα πιο σημαντικά ανθρωπογενή συστήματα, δηλαδή τα πολυτιμότερα μνημεία, αρχιτεκτονικά σύνολα και τόπους. Στο επίπεδο του ανθρώπου η πολιτιστική εξέλιξη έχει μεγάλη σημασία, αφού μέσω αυτής επιτυγχάνει την προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον. Η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αποβλέπει στην εξασφάλιση της σταθερότητας και της ιστορικής συνέχειας του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και μέσω αυτής, της πολιτιστικής ταυτότητας των ανθρώπων, που διαφορετικά θα κινδύνευε από τις συνεχείς αλλαγές.⁽¹⁾

Την επιθυμία για διατήρηση της ιστορικής μνήμης και τη δημιουργία εθνικής και πολιτιστικής ταυτότητας εκφράζουν τα Συντάγματα μέσα από την έννοια του Έθνους. Το Έθνος συνιστά μία συνισταμένη αρχών, ιδεών και πολιτισμού που εκφέρονται μέσα από τα Συντάγματα και τους θεσμούς.

Το Σύνταγμα του 1975 στο άρθρο 24 ρύθμισε για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη την έννοια του πολιτιστικού περιβάλλοντος: «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Για τη διαφύλαξή του, το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα». Η

⁽¹⁾ Μιχ. Δεκλερή, Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος – Εγκόλπιο βιωσίμου αναπτύξεως, σελ. 100 επ.

συγκεκριμένη διάταξη, αλλά ακόμη περισσότερο ο όρος «πολιτιστικό περιβάλλον» που χρησιμοποίησε το Σύνταγμα, ήταν πρωτοποριακή και πρωτότυπη. Είναι, όμως, δύσκολο να ακολουθήσει κανείς με συνέπεια την ορολογία του Συντάγματος και να μην κάνει χρήση παράλληλα των λοιπών όρων που χρησιμοποιεί η νομοθεσία. Η θεωρία, επίσης, κάνει χρήση διαφόρων άλλων όρων που προσφέρονται μέσα από τις πηγές, όπως πολιτιστική κληρονομιά, πολιτισμός, πολιτιστικό αγαθό, κ.ά.

Ο συντακτικός νομοθέτης γνωρίζοντας τη δραστηριοποίηση των διεθνών fora, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Unesco κ.τ.λ., τοποθετήθηκε αυτοτελώς στο Σύνταγμα του 1975 προλαμβάνοντας τους διεθνείς εταίρους και δηλώνοντας τη βούληση να υπάρξει κρατική μέριμνα για τον πολιτισμό και την ιστορία. Το άρθρο 24 Σ επάγεται και μία θέση σε συνταγματικό επίπεδο μεταξύ της «παγκόσμιας κουλτούρας» και του κοσμοπολιτισμού και της εθνικής ταυτότητας που συνέχεται με συγκεκριμένο κράτος.

Επιπλέον, ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν την ειδικότερη προστασία των πολιτιστικών αγαθών, συνέπεια των οποίων είναι το κύριο πρόβλημα που έθεσε η συνταγματική ρύθμιση να τίθεται ως προς τον προσδιορισμό της έννοιας και του νοήματος του όρου «πολιτιστικό περιβάλλον» και της σχέσης του με άλλες ανάλογες έννοιες της νομοθεσίας. Το πρόβλημα αυτό έμελλε να απαντηθεί από τη νομολογία τα επόμενα χρόνια που ακολούθησαν την πρώτη συνταγματική ρύθμιση πιο δυναμικά μάλιστα, από οποιοδήποτε άλλο ζήτημα που ενδιαφέρει το Σύνταγμα. Το πολιτιστικό περιβάλλον έδωσε αφορμή για την πλέον ενεργή συνταγματική ερμηνεία του Συμβουλίου της Επικρατείας και προβλημάτισε σοβαρά τη θεωρία.

Λίγο μετά την αναθεώρηση του 2001, ο νομοθέτης εισέφερε και ένα ειδικό νομοθέτημα για την πολιτιστική κληρονομιά στην ελληνική έννομη τάξη. Παράλληλα, κωδικοποιήθηκε και η πολεοδομική νομοθεσία, αλλά και παρήχθησαν σημαντικά νομοθετήματα σε σχέση με τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη χωροταξία που θίγουν με τη σειρά τους το ζήτημα του

πολιτιστικού περιβάλλοντος. Ο πρόσφατος νόμος 3028/2002 «Για την Προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» δίνει μια νέα προοπτική στο θέμα και ένα έντονο ενδιαφέρον, καθώς ενσωματώνει σε μεγάλο βαθμό τα πορίσματα της νομολογίας που προηγήθηκε, με την οποία ερμηνεύτηκε η έννοια του πολιτιστικού περιβάλλοντος κατά το Σύνταγμα του 1975.

Τέλος, ακόμη πιο ενδιαφέρον γίνεται το ζήτημα της ερμηνείας της έννοιας του «πολιτιστικού περιβάλλοντος», αν αναλογισθεί κανείς το διακύβευμα της λεγόμενης «σύγκρουσης πολιτισμών» και τις συνέπειές του κατά τα τελευταία χρόνια. Η επικαιρότητα του πολιτισμού, των συλλογικών ταυτοτήτων, των ιερών τοπίων των εθνών και της ένταξής του στο χώρο παραμένει μεγάλη.⁽²⁾

⁽²⁾ Ελλ. Τροβά, Πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975 – 1986 – 2001, εκδ. 1992.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Ο σύνδεσμος του ανθρώπου με το παρελθόν του και η συμβολική σημασία ορισμένων ανθρώπινων έργων, τα οποία σημασιοδοτούν τη σχέση αυτή του ανθρώπου με το χρόνο, είναι γνωστά από τα πρώτα χρόνια του πολιτισμού μας. Αυτό φαίνεται ότι ήταν γνωστό και στα σημαντικά ιστορικά πρόσωπα, που φρόντιζαν να κοσμήσουν το περιβάλλον και το χώρο με έργα που θα τους καθιέρωναν ως αθανάτους στο χρόνο. Το ενδιαφέρον για τη συλλογή και τη διαφύλαξη θησαυρών του παρελθόντος πρωτοεκδηλώθηκε στην ελληνιστική περίοδο. Τα πρώτα γνωστά διατάγματα για την προστασία αρχιτεκτονικών μνημείων εκδίδονται από τους τελευταίους Ρωμαίους αυτοκράτορες, από το Βαλέντιο ως το Μαΐοριανό, όταν η «αιώνια πάλη» είχε πια κατακλυστεί από ξένους και απειλούνταν από βαρβαρικές επιδρομές. Η μέριμνα, ωστόσο, για τα ιστορικά μνημεία, όπως σήμερα γίνεται δεκτή, αναπτύχθηκε στην περίοδο της Αναγέννησης. Το 1462, ο πάπας Πίος ο Β΄ θεσπίζει αυστηρές ποινές για όσους κατέστρεφαν ή λεηλατούσαν τις αρχαιότητες. Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, ξεκινούν ανασκαφές για την ανεύρεση αγαλμάτων.

Η ιστορική πορεία, όμως, της σύγχρονης Ελλάδας δεν ευνόησε ιδιαίτερα την πολιτιστική κληρονομιά μέσα στο χρόνο. Οι αλλεπάλληλες κατακτήσεις της περιοχής από τους Ρωμαίους, τους Φράγκους, τους Τούρκους, τους Γερμανούς, ακόμη κι ο Εμφύλιος, ήταν μοιραίες για τους θησαυρούς της αρχαιότητας, καθώς και για τους βυζαντινούς θησαυρούς και αυτούς του νεώτερου ελληνισμού και της λαϊκής παράδοσης.

Για τις αρχαιότητες, ένας σημαντικός παράγοντας καταστροφής υπήρξε ο φανατισμός μιας μερίδας της χριστιανικής κοινότητας που θέλησε να εξαλείψει τα μνημεία της ειδωλολατρίας. Η μορφή του αυτοκράτορα Θεοδόσιου συνετέλεσε καθοριστικά τόσο στη σφαγή των εθνικών, όσο και στην εξαφάνιση μνημείων της αρχαιότητας.

Η δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους συμβαδίζει με ένα νέο πλήγμα για τα πολιτιστικά αγαθά, λόγω των κατακτήσεων που ακολούθησαν. Ιδιαίτερης σημασίας, επίσης, υπήρξαν η άναρχη δόμηση και οι μαζικές κατεδαφίσεις στο όνομα της ανάπτυξης και της αστικοποίησης.

Καθοριστικό στοιχείο για την αφύπνιση του αισθήματος ότι τα μνημεία πρέπει να διασωθούν, υπήρξε η ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης στον 19^ο αιώνα, ο Ρομαντισμός και, ειδικά για την Ελλάδα, ο φιλελληνισμός. Ήδη από τον ΙΖ΄ αιώνα, οι Έλληνες λόγιοι τονίζουν τη σχέση της Ελλάδας με την αρχαιότητα. Ακολουθεί η ανάπτυξη της αρχαιολογίας και των κλασικών σπουδών που είχαν μεγάλη σημασία για την ευαισθητοποίηση και την προστασία των αρχαίων μνημείων.

Μετά την τουρκοκρατία, σημαντικός υπήρξε στο ζήτημα αυτό και ο ρόλος του Καποδίστρια. Αρχικά, εξέδωσε τη διαταγή 2400/12.5.1878, απευθυνόμενη προς «τους κατά το Αιγαίο εκτάκτους Επιτρόπους», με την οποία απαγόρευε την εξαγωγή αρχαιοτήτων από την ελληνική επικράτεια, ορίζοντας «να παραχωρώνται κατά προτίμησιν εις την Κυβέρνησιν».

Κατόπιν και μετά την ίδρυση του «Εθνικού Μουσείου Αιγίνης», συνετάχθη από τον διευθυντή του Α. Μουστοξύδη η εγκύκλιος 953/23.6.1830, με την οποία τέθηκαν οι βάσεις των διατάξεων περί αρχαιοτήτων. Το πρώτο, όμως, συστηματικό νομικό κείμενο για την προστασία των αρχαιοτήτων ήταν ο νόμος της 10/22.5.1834 της Αντιβασιλείας, έργο του Μάουερ, ο οποίος περιέλαβε διατάξεις, εμπνευσμένες κατά πάσα πιθανότητα από το ιταλικό δίκαιο. Η αμφισβήτηση των επιλογών των ιστορικών και των αρχιτεκτόνων και η στροφή στην «ελληνικότητα» που συνδέεται με την άμεση ιστορική της μνήμη, έγινε χρονικά γύρω στο 1920, ταυτόχρονα με τη μικρασιατική καταστροφή του 1922, που εσήμανε το τέλος του οράματος της Μεγάλης Ιδέας. Συνέπεια αυτής της ιδεολογικής μεταστροφής ήταν ο ν. 1469/1950, που αφορούσε την προστασία των μνημείων μετά το 1830. Έπειτα, ο Χάρτης των Αθηνών το 1931 και ο ν. 5351/1932 για τα αρχαία μνημεία

υπήρξαν η πρώτη νομική βάση της αρχής που έτυχε δημιουργικής επεξεργασίας και διευρύνσεως από την πλούσια νομολογία του Σ.τ.Ε. Το 1975 κατοχυρώθηκε συνταγματικά στο άρθρο 24 η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Εν τω μεταξύ, σημειώθηκε αξιόλογη εξέλιξη στο Διεθνές Δίκαιο που συνεχίζεται ως σήμερα. Έτσι, μετά την Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Σύμβαση των Παρισίων της 19.12.1954, ακολουθεί ο Χάρτης της Βενετίας (1964), η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς, του Λονδίνου (1969), ο Ευρωπαϊκός Χάρτης της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς του Στρασβούργου (1975) και η Διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975). Η έντονη αυτή ζύμωση και επεξεργασία της αρχής σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο κατέληξε στην ολοκληρωμένη διατύπωσή της με τη Σύμβαση της Γρανάδας (1986) για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης. Παράλληλα, όμως, στην Ελλάδα η αρχή αναπτυσσόταν με το νόμο 1469/1950 για τα νεώτερα (1830) μνημεία τέχνης.

Μετά τη συνταγματική αναθεώρηση το 2001, οπότε και το άρθρο 24 Σ αναθεωρήθηκε μεταξύ άλλων, προωθήθηκε η ψήφιση νέου νομοθετικού πλαισίου, το οποίο ισχύει και σήμερα. Διάφορες ρυθμίσεις προβλέπονται πλέον στον Κώδικα Βασικής Πολεοδομικής Νομοθεσίας, με τις οποίες προστατεύονται ανάλογα αγαθά. Η σύγχρονη προσέγγιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος δε μπορεί παρά να λάβει υπόψη της το συνολικό καθεστώς που έχει δημιουργηθεί, καθώς και τα πορίσματα της νομολογίας των δικαστηρίων ως προς τη συνταγματική ερμηνεία.

Μετά το 1975, υπήρξε μια ιδιαίτερη αφύπνιση στο ζήτημα της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και σε επίπεδο διοίκησης και κυβέρνησης και σε επίπεδο μη κυβερνητικών Οργανώσεων, οι οποίες δραστηριοποιήθηκαν ενεργά και στις μέρες μας δραστηριοποιούνται όλο και περισσότερο. Χαρακτηριστική αναφορά είναι αυτή της περίπτωσης των μαρμάρων της Ακρόπολης, αλλά και αυτή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, εξ' αφορμής των οποίων έχουν ληφθεί ιδιαίτερα μέτρα για τα πολιτιστικά αγαθά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (1975/1986/2001) ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Ο νομοθέτης, με το άρθρο 2 Ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος», καθόρισε την έννοια του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με την διάταξη αυτήν, ως περιβάλλον νοείται «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες (Α.Π. 1521/2004 Ελλ.Δ. 45. 1560).

Το άρθρο 24 του Συντάγματος εντάσσει στην προστασία του περιβάλλοντος τόσο το φυσικό, όσο και το πολιτιστικό περιβάλλον. Ειδικότερα, στις διατάξεις των παραγράφων 1 και 6 του άρθρου αυτού, όπως ισχύει μετά από την τελευταία αναθεώρηση, ορίζονται τα εξής: Παρ. 1 « Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον». Παρ. 6 «Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών». Εν προκειμένω, με το άρθρο 24 §§ 1,6 του Συντάγματος, ο συνταγματικός νομοθέτης, αναγνωρίζοντας την σημασία της διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, καθιέρωσε για πρώτη φορά αυξημένη προστασία

του πολιτιστικού περιβάλλοντος, η οποία έχει ως περιεχόμενο αφενός την διατήρηση στο διηνεκές των μνημείων και λοιπών στοιχείων κάθε είδους, τα οποία προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και συνθέτουν την ιστορική, καλλιτεχνική, τεχνολογική και γενικώς την πολιτιστική κληρονομιά και αφετέρου την δυνατότητα επιβολής γενικών περιορισμών ή ειδικών μέτρων για την αποφυγή οποιασδήποτε βλάβης, αλλοίωσης ή υποβάθμισης του χώρου ο οποίος περιβάλλει τα μνημεία αυτά (βλ. Ολ. ΣτΕ 2801/1991 Αρμ. ΜΕ. 1149, Ολ. Σ.τ.Ε. 3146/1986 Αρμ. Μ 916).

Η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος επιτελεί τρεις λειτουργίες: 1) Αποβλέπει στην συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (παρελθόν)· 2) αποβλέπει σε υψηλή ποιότητα ζωής εν όψει και των συγχρόνων πολιτιστικών αξιών (παρόν) και 3) επιδιώκει συνέχιση του σύγχρονου πολιτισμού ως πολιτιστικής κληροδοσίας (μέλλον).⁽¹⁾ Σε κάθε όμως περίπτωση, όταν οι επιβαλλόμενοι από τις ανωτέρω διατάξεις του Συντάγματος, ως και από τις διατάξεις των άρθρων 10 επ. Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» και παλαιότερα από τον Κ. Ν. 5351/1932 «Περί αρχαιοτήτων» περιορισμοί συνιστούν ουσιώδη δέσμευση της ιδιοκτησίας η οποία πλήττει τον πυρήνα του δικαιώματος, γεννάται ευθέως από το ίδιο το Σύνταγμα υποχρέωση της Διοικήσεως να αποζημιώσει τον θιγόμενο ιδιοκτήτη (Ολ. Σ.τ.Ε. 1097/1987, Σ.τ.Ε. 727/2002 και 1822/2001).

Το Μονομελές Πρωτοδικείο Βόλου, με την υπ' αριθ. 1531/2002 απόφασή του (Ελλ. Δ. 43. 1497) δέχθηκε, ότι ο πολίτης δύναται να ζητήσει έννομη προστασία κατά την διάταξη του άρθρου 57 Α.Κ. για την προστασία της προσωπικότητάς του, όταν αυτή προσβάλλεται από την επενέργεια άλλου προσώπου σε κοινόχρηστο πράγμα, το οποίο ανήκει στο Κράτος και αναφέρεται στο προστατευόμενο από το Σύνταγμα φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Ειδικότερα, το ανωτέρω Δικαστήριο δέχθηκε, ότι αντικείμενο της ιδιωτικού δικαίου προστασίας της προσωπικότητας

⁽¹⁾ Σκουρή – Τάχου, Ειδ. Διοικ. Δίκαιο, τεύχος 5 «Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος», έκδ. Ε', 1998.

αποτελούν, πλην των άλλων και τα δικαιώματα και οι ελευθερίες τα οποία το Σύνταγμα αναγνωρίζει στα άτομα, όπως η θρησκευτική ελευθερία, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, πολιτικής δραστηριότητας, κ.λπ. Το άρθρο 57 Α.Κ. συνιστά μία γενική ρήτρα και αποτελεί συγκερασμό των συνταγματικών διατάξεων των άρθρων 2 § 1 και 5 § 1, με συνέπεια στο δικαίωμα της προσωπικότητας να περιλαμβάνεται τόσο ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου ο οποίος είναι και ο πυρήνας του δικαιώματος, όσο και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Ένα από τα αγαθά τα οποία απαρτίζουν την προσωπικότητα του ατόμου είναι και το περιβάλλον, φυσικό και πολιτιστικό, το οποίο είναι ο ζωτικός χώρος, μέσα στον οποίο αναπτύσσεται, κινείται και δημιουργεί ο άνθρωπος. Συνιστά βασικό στοιχείο της ζωής του και συνεπώς είναι αναπόσπαστο μέρος της προσωπικότητάς του. Εν όψει των ανωτέρω παραδοχών, το Δικαστήριο έκρινε, ότι είναι νόμιμη η αίτηση ιδιωτών, με την οποία επιδιώκεται η δικαστική προστασία των αιτούντων, εξ αιτίας της προσβολής της προσωπικότητας την οποία υφίστανται από την παράνομη υλοτόμηση δάσους, δεδομένου ότι η υλοτόμηση θα έχει σαν αποτέλεσμα να στερηθούν το όφελος και τις ευεργετικές ιδιότητες του δάσους αυτού, όσον αφορά τον υδροφόρο ορίζοντα της περιοχής και το ζωικό οικοσύστημα. Τα ανωτέρω, εν όψει του παρεχομένου από το άρθρο 24 § 1 του Συντάγματος δικαιώματος στον πολίτη για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, θα πρέπει να εφαρμοσθούν και στην περίπτωση κατά την οποία ιδιώτης θα ζητήσει από το Δικαστήριο προστασία της προσωπικότητάς του, στρεφόμενος κατά ιδιώτου και ισχυριζόμενος ότι ο τελευταίος επενεργεί παρανόμως σε πράγματα ανήκοντα στο πολιτιστικό περιβάλλον, π.χ. σε αρχαία, τα οποία είναι κοινόχρηστα και ανήκουν στο Δημόσιο (Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, Αστικός Κώδιξ, κατ' άρθρον ερμηνεία, στο άρθρο 968, αριθ. 27, 29).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ο Νόμος 3028 της 28.6.2002. «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»

Ι) Μέχρι την ψήφιση του νόμου αυτού η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς διήπτετο από δέσμη νομοθετημάτων, από τα οποία τα σημαντικότερα είναι ο Κ.Ν. 5351/1932 «Περί αρχαιοτήτων» (ΦΕΚ 275 Α΄) και ο Ν. 1469/1950 «Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830» (ΦΕΚ 169 Α΄). Παράλληλα ισχύουν διάφορες διατάξεις οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στην κωδικοποίηση του 1932, διεθνείς συμβάσεις τις οποίες έχει κυρώσει η Ελληνική Πολιτεία, καθώς και διατάξεις οι οποίες αναφέρονται στα όργανα προστασίας. Τέλος, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί η εκάστοτε ισχύουσα πολεοδομική νομοθεσία, καθώς και διάσπαρτες διατάξεις περί οικονομικών κινήτρων, ιδίως για τους ιδιοκτήτες νεότερων ακίνητων μνημείων. Τα νομοθετήματα αυτά είναι τα εξής:

1. Ν. 4212/1929 ΕΤΚ 240/Α: Περί κυρώσεως του Ν.Δ. 23.3.29 «περί χαρακτηρισμού ως αρχαιολογικού χώρου της πόλεως Αθηνών».
2. Ν. 4823/1930 ΕΤΚ 245/Α: Περί ανεγέρσεως επισκευής και συντηρήσεως αρχαιολογικών μουσείων.
3. Π.Δ. 9/24.8.1932 ΕΤΚ 275/Α: Περί κωδικοποιήσεως των διατάξεων του Ν. 5351/1932 ως και των εν ισχύει σχετικών διατάξεων των Νόμων ΒΧΜΣΤ, 2447, 491, 4823 και του Ν.Δ. της 12/16 Ιουνίου 1926 εις εν ενιαίον κείμενον νόμου.
4. Α.Ν. 1974/1939 ΕΤΚ 366/Α: Περί οργανώσεως Υπηρεσίας Αρχαιοτήτων και Ιστορικών Μνημείων του Κράτους (Συμπληρώθηκε με τον Α.Ν. 23391/1940 ΕΤΚ 151/Α).
5. Ν.Δ. 304/1941 ΕΤΚ 245/Α: Περί οργανώσεως Υπηρεσίας των Ιστορικών Μνημείων και της Αρχαιολογίας παρά τη Γεν. Διοικήσει Μακεδονίας.

6. Ν. 216/1943 ΕΤΚ 161/Α: Περί οργανώσεως Υπηρεσίας Αναστηλώσεως των Αρχαίων και Ιστορικών Μνημείων του Κράτους.
7. Ν. 476/1943 ΕΤΚ 260/Α: Περί της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας.
8. Ν.Δ. 6.5.1946: Περί τουριστικών τόπων, οργανώσεως και διοικήσεως αυτών. (Κυρώθηκε και τροποποιήθηκε με το Ν.Δ. 180/1946 ΕΤΚ 324/Α).
9. Ν. 3452/1955 ΕΤΚ 335/Α: Περί αναγνωρίσεως εσόδου του ταμείου Αρχαιολογικών Απαλλοτριώσεων και διαθέσεως παρά αυτού δρ. 2.500.000 δι' εξωραϊστικά έργα περί την Ακρόπολιν.
10. Β.Δ. 632/1960 ΕΤΚ 141/Α: Περί μεταβιβάσεως αρμοδιοτήτων και μεταφοράς των παρά τω Υπουργείω Εθνικής Παιδείας Δ/σεως εις τον Υπουργό Προεδρίας Κυβερνήσεως.
11. Β.Δ. 634/1960 ΕΤΚ 143/Α: Περί οργανώσεως παρά τω Υπ. Προεδρίας Κυβερνήσεως Υπηρεσίας Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως.
12. Ν.Δ. 4177/1961 ΕΤΚ 131/Α: Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως της Νομοθεσίας της διεπούσης την Υπηρεσίαν Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως και το Ταμείον απαλλοτριώσεων Αρχαιολογικών Χώρων.
13. Β.Δ. 6871/1963 ΕΤΚ 203/Α: Περί Περιφερειακών Υπηρεσιών της Υπηρεσίας Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως.
14. Β.Δ. 550/1965 ΕΤΚ 125/Α: Περί συμπληρώσεως και διορθώσεως της Υπηρεσίας Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως.
15. Α.Ν. 46/1967 ΕΤΚ 105/Α: Περί ιδρύσεως θέσεως Γεν. Επιθ. Αρχαιοτήτων και Ιστορικών Μνημείων.
16. Ν.Δ. 299/1970 ΕΤΚ 195/Α: Περί του εκτάκτου φυλακτικού προσωπικού των Αρχαιολογικών Χώρων.

17. Β.Δ. 297/1970 ΕΤΚ 93/Α: Περί συστάσεως τακτικών θέσεων παρά τω Ταμείω Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων κατ' εφαρμογήν του Ν.Δ. 169/1969.
18. Β.Δ. 632/1970 ΕΤΚ 212/Α: Περί οργανώσεως και λειτουργίας του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεως.
19. ΥΠ. ΑΠ. 31050/1973 ΕΤΚ 744/Β: Περί συστάσεως Κέντρου Συντηρήσεως Αρχαιοτήτων παρά τω Υπουργείω Πολιτισμού και Επιστημών.
20. ΥΠ. ΑΠ. 30695/1973 ΕΤΚ 747/Β: Περί συμπληρώσεως της 9405/1973 Υπ. Αποφάσεως και ανακατανομής των θέσεων προσωπικού της Γεν. Δ/σεως Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών.
21. Π.Δ. 505/1975 ΕΤΚ 165/Α: Περί του Αρχαιολογικού Συμβουλίου της Γεν. Δ/σεως Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως.
22. ΥΠ. ΑΠ. 14716/1978 ΥΠΠΕ: Καθορισμός θαλασσίων περιοχών για άσκηση υποβρύχιας δραστηριότητας με αναπνευστικές συσκευές για ψυχαγωγία.
23. Ν. 1114/1981 ΕΤΚ 6/Α: Περί κυρώσεως της εις Χάγην την 14^{ην} Μαΐου 1954 υπογραφείσης Συμβάσεως «Περί προστασίας των πολιτιστικών αγαθών εν περιπτώσει ενόπλου συρράξεως μετά του κανονισμού εκτελέσεως αυτής, του Πρωτοκόλλου και των υπ' αριθμ. Ι, ΙΙ και ΙΙΙ αποφάσεων της διασκέψεως. (Ανακοίνωση για την έναρξη ισχύος της, ΕΤΚ 212/Α/1981).
24. Ν. 1127/1981 ΕΤΚ 32/Α: Περί κυρώσεως της εις Λονδίνον την 6^{ην} Μαΐου 1969 υπογραφείσης Ευρωπαϊκής Συμβάσεως δια την προστασίαν της Αρχαιολογικής κληρονομίας. (Ανακοίνωση για την έναρξη ισχύος της, ΕΤΚ 210/Α/1981).
25. Ν. 1198/1981 ΕΤΚ 238/Α: Περί ρυθμίσεως θεμάτων αναγομένων εις την εκτός του Άθω ακίνητον περιουσία των Ι. Μονών του Αγίου Όρους και άλλων τινών διατάξεων.

26. ΥΠ.ΑΠ. ΔΙΛΑΠ/Γ/1469/29921/83 ΕΤΚ 359/Β ΥΠΠΕ: Χαρακτηρισμός του οικισμού της Πάργας ως ιστορικού διατηρητέου τόπου και της ευρύτερης περιοχής ως τοπίου ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.
27. ΥΠ. ΑΠ. Φ 01/12970/503/1983 ΕΤΚ 387/Β ΥΠΠΕ: Κήρυξη αρχαιολογικών χώρων γύρω από την Ακρόπολη.
28. ΥΠ. ΑΠ. Α7/19297/1983 ΕΤΚ 522/Β ΥΠΠΕ: Διαπίστωση της ανάγκης προστασίας των αρχαιολογικών θησαυρών από διάφορους κινδύνους και έγκριση προσλήψεως του απαραίτητου προσωπικού.
29. Π.Δ. 18/11/83/9.2.84 ΕΤΚ 83/Δ: Καθορισμός Ζωνών προστασίας της ευρύτερης περιοχής του αρχαιολογικού χώρου Λυγουριού (Αργολίδος) και ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτής.
30. ΥΠ.ΑΠ. 23540/1985 ΕΤΚ 292/15.5.85 ΥΠΟ-ΥΠΠΕ: Δωράν είσοδος των Ελλήνων υπηκόων στα Μουσεία, Μνημεία και Αρχαιολογικούς Χώρους.
31. ΥΠ.ΑΠ. Φ07/36535/1287/1985 ΕΤΚ 473/Β/25.7.85 ΥΠΠΕ: Κήρυξη της Ολυμπίας ως αρχαιολογικού χώρου.
32. ΥΠ.ΑΠ. Φ16/28383/1244/1985 ΕΤΚ 474/Β/25.7.85: Κήρυξη του Πιερικού Ολύμπου ως αρχαιολογικού και ιστορικού χώρου.
33. Ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος».
34. ΥΠ.ΑΠ. Φ0546/3282/1987 ΕΤΚ 48/Α/9.4.87: Ανακοίνωση για τη θέση σε ισχύ του καταστατικού του Διεθνούς Κέντρου για τη μελέτη της διατήρησης και αποκατάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς (ICCROM) Ρώμη 24.4.63. Ν. 1669/1986 ΕΤΚΞ 205/Α/29.12.86 τέθηκε σε ισχύ στις 17.3.87.
35. ΥΠ.ΑΠ. ΑΡΧ/Α1/Φ10/12135/531/1987 ΕΤΚ 262/Β/21.5.87: Κήρυξη της πόλης της Άμφισσας ως αρχαιολογικού χώρου.
36. ΥΠ.ΑΠ. ΑΡΧ/Α1/Φ15/21159/939/1987 ΕΤΚ 317/Β/24.6.87: Χαρακτηρισμός Θεσσαλικού Ολύμπου ως αρχαιολογικού χώρου.

37. ΥΠ.ΑΠ. ΑΡΧ/Α1/Φ14/22196/990/1987 ΕΤΚ 343/Β/29.6.87 ΥΠΠ: Χαρακτηρισμός περιοχής στο Περιβόλι Φθιώτιδας ως αρχαιολογικού χώρου.
38. ΥΠ.ΑΠ. 10033/1988 ΕΤΚ 152/Β/18.3.88 ΥΠΠΟ: Κωδικοποίηση αποφάσεων που αφορούν θαλάσσιες περιοχές για υποβρύχια δραστηριότητα.
39. Ν. 2508/1997 «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις».⁽¹⁾
40. Άρθρο 2 Ν. 2742/1999 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις».

Τα νομοθετήματα αυτά έχουν πολλές αρετές και σε ένα βαθμό η διάσωση μεγάλου μέρους της πολιτιστικής κληρονομιάς οφείλεται στην εφαρμογή τους. Όμως το έως της ψηφίσεως του Ν. 3028/2002 ισχύον νομικό καθεστώς παρουσίαζε ανεπάρκειες. Το άρθρο 24 παρ. 6 του Συντάγματος 1975/1986/2001 έδωσε την δυνατότητα στο Συμβούλιο Επικρατείας να προχωρήσει σε ρηξικέλευθες λύσεις εντείνοντας την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η εξέλιξη όμως αυτή, όσο θετική και αν είναι, ανέδειξε την ανάγκη μιας ενιαίας και συστηματικής νομοθεσίας.

II) Οι θεμελιώδεις αρχές του Ν. 3028/2002.

Ο νόμος αυτός δίνει απάντηση σε πολλά βασικά ερωτήματα. Οι θεμελιώδεις αρχές οι οποίες τον διέπουν και οι οποίες παράλληλα στηρίζουν τις σημαντικότερες καινοτομίες του είναι οι ακόλουθες:

A) Η συστηματοποίηση και η διεύρυνση της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς: Αντικείμενο της προστασίας των ρυθμίσεων του νόμου είναι η πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, δηλαδή το σύνολο των πολιτιστικών αγαθών τα οποία ευρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια. Η πολιτιστική κληρονομιά της χώρας αποτελείται από όλα τα πολιτιστικά αγαθά, τα οποία συνιστούν μαρτυρίες της υπάρξεως και της

⁽¹⁾ Αγγ. Μάλλια-Αντωνίου, Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος, εκδ. 1988.

δραστηριότητας των ατόμων, αλλά και των συλλογικών συσσωματώσεών τους. Διακριτικό γνώρισμα των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ότι παρέχουν πληροφορίες για όλες τις εκφάνσεις της ζωής του ανθρώπου (πολιτικές, τεχνικές, πνευματικές, καλλιτεχνικές, οικονομικές κ.λπ.), χωρίς οι αισθητικοί ή ιδεολογικοί προσδιορισμοί να έχουν τον βαρύνοντα ρόλο. Το πεδίο εφαρμογής του νόμου καλύπτει όλα τα πολιτιστικά αγαθά από τους αρχαιότερους χρόνους έως σήμερα. Η αντιμετώπιση όμως των πολιτιστικών αγαθών διαφέρει ανάλογα με την περίοδο στην οποία ανάγονται.

Β) Η ισότιμη αντιμετώπιση των μνημείων: Σε αντίθεση με τον αρχαιοκεντρισμό ο οποίος χαρακτήριζε το προηγούμενο καθεστώς, τόσο τα αρχαία όσο και τα νεότερα μνημεία, τόσο τα κινητά όσο και τα ακίνητα αντιμετωπίζονται με το ίδιο πνεύμα, μολονότι οι ειδικότερες μορφές προστασίας μπορεί να ποικίλουν.

Γ) Η κοινωνική διάσταση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς: Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αφορά όλο το κοινωνικό σύνολο. Τα μνημεία ως μαρτυρίες του ανθρώπινου βίου έχουν σημασία για την διαμόρφωση και την διατήρηση της ιστορικής μνήμης και των συλλογικών ταυτοτήτων.

Δ) Ο εμπλουτισμός της προστασίας: Με τις ρυθμίσεις του νόμου κατοχυρώνεται η διεύρυνση και ο εμπλουτισμός της έννοιας της προστασίας. Η προστασία την οποία παρέχουν οι ρυθμίσεις του, δεν ταυτίζεται με την παραδοσιακή λειτουργία των περιορισμών και της διατήρησης, αλλά ενσωματώνει και νέες λειτουργίες, οι οποίες ανταποκρίνονται στις σύγχρονες συνθήκες. Αξίζει όμως να σημειωθεί η ιδιαίτερη σημασία ορισμένων καινοτόμων μορφών προστασίας, όπως η καταγραφή και η τεκμηρίωση, για τις οποίες ο νόμος μεριμνά με την θεσμοθέτηση του Εθνικού Αρχείου Μνημείων, ή η ένταξη στην σύγχρονη κοινωνική ζωή, η οποία εξασφαλίζεται λ.χ. με τη μέριμνα για την χρήση των μνημείων, την ανάδειξη της ενεργητικής πολιτικής των μουσείων κ.λπ.

Ε) Η συμπληρωματικότητα των καθηκόντων της πολιτείας και των πολιτών: Η Πολιτεία αναγνωρίζεται από τον νόμο ως βασικός παράγοντας προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως άλλωστε επιτάσσει το άρθρο 24 του Συντάγματος. Η ανάγκη όμως αποτελεσματικής προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς επιβάλλει την ουσιαστική συμβολή των πολιτών. Γι' αυτό ενθαρρύνει τους πολίτες να συμβάλλουν αποφασιστικά στην επίτευξη αυτού του σκοπού. Η ενθάρρυνση επιχειρείται με διάφορες ρυθμίσεις με τις οποίες καθιερώνεται είτε η επιβράβευση των πολιτών (αμοιβή για εύρεση αρχαίων, κίνητρα), είτε η αποζημίωσή τους για δαπάνες τις οποίες υφίστανται από εργασίες στα ακίνητά τους, κ.λπ.

ΣΤ) Ιδιοκτησία και κατοχή των μνημείων: Η αρχή, η οποία διατρέχει τις περί ιδιοκτησίας ρυθμίσεις του νόμου, είναι ότι η ιδιοκτησία αλλά και τα άλλα συναφή δικαιώματα ως προς τα μνημεία, ασκούνται κατά τρόπον ο οποίος να συνάδει με την προστασία τους. Εν όψει των σημερινών διεθνών συνθηκών ανάπτυξης της αρχαιολογικής έρευνας, ενθαρρύνεται ένα μοντέλο συλλέκτη αρχαίων κινητών μνημείων, ο οποίος φροντίζει για την εισαγωγή στην χώρα αντικειμένων, τα οποία είχαν εξαχθεί πριν από 50 τουλάχιστον χρόνια, ενώ αποκλείεται το μοντέλο του συλλέκτη ο οποίος συναλλάσσεται με λανθρανασκαφείς και αρχαιοκάπηλους, όπως είναι δυνατόν να συμβαίνει στο πλαίσιο της έως τώρα ισχύουσας νομοθεσίας.

Ζ) Η ρύθμιση της διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών:

Εφόσον μία από τις στοιχειώδεις προϋποθέσεις της προστασίας των μνημείων είναι η γνώση της κατάστασης στην οποία ευρίσκονται, η μεταβίβαση της κατοχής ή της κυριότητάς τους πρέπει να γνωστοποιείται στις αρμόδιες υπηρεσίες. Επίσης σημαντικός είναι ο ρόλος παραγόντων, όπως τα μουσεία, ιδιωτικά ή δημόσια και οι συλλέκτες κατά την διακίνηση μνημείων: προκειμένου να διασφαλισθεί πιο ικανοποιητικά η προστασία των αγαθών, προβλέπεται η προνομιακή συμμετοχή τους σε διαδικασίες μεταβίβασης πολιτιστικών αγαθών.

Η) Η ένταξη των μνημείων στον χώρο: Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς συνδέεται αναπόσπαστα με την έννοια του χώρου. Για τον λόγο αυτόν αποτελεί θεμελιώδη επιλογή του νόμου η διαμόρφωση, με συστηματικό τρόπο, ενός ολοκληρωμένου πλαισίου προστασίας και ανάδειξης των πολιτιστικών αγαθών σε χωρικό επίπεδο. Έτσι κατ' αρχήν, προβλέπεται ότι στην έννοια του ακινήτου μνημείου περιλαμβάνεται και το άμεσο περιβάλλον του. Κυρίως όμως αρθρώνονται με πληρότητα και εσωτερική συνοχή οι βασικές κατηγορίες των χωρικών ενότητων, τις οποίες αποτελούν οι αρχαιολογικοί χώροι και οι ιστορικοί τόποι. Οι ζώνες προστασίας συμπληρώνουν το σχετικό πλαίσιο, δεδομένου ότι επιδιώκουν να διασφαλίσουν επαρκείς εγγυήσεις για την ανάδειξη και προστασία των εν λόγω κατηγοριών.

Θ) Η διευκόλυνση της πρόσβασης των πολιτών στα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς: Η έννοια της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, έχει επανοριοθετηθεί ενσωματώνοντας σύγχρονες αντιλήψεις. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται και η ευαισθητοποίηση, η εκπαίδευση και η ψυχαγωγία των πολιτών μέσα από την γνωριμία με τα πολιτιστικά αγαθά της χώρας. Για τον σκοπό αυτό, έχουν ενταχθεί στο νόμο ρυθμίσεις, οι οποίες αποβλέπουν στην διευκόλυνση της επικοινωνίας του πολίτη με τα στοιχεία τα οποία συνθέτουν την πολιτιστική κληρονομιά. Έτσι, διασφαλίζεται και το δικαίωμα του πολίτη για πρόσβαση στα πολιτιστικά αγαθά με όρους ισότητας και υπό τους εντελώς αναγκαίους περιορισμούς ως προς την φύλαξη και την συντήρησή τους.

Ι) Η οργάνωση και η προαγωγή της έρευνας: Τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν πηγές, αλλά και αντικείμενα γνώσης και έρευνας, δύο βασικών εκδηλώσεων της προστασίας *lato sensu*, αλλά και ουσιώδεις προϋποθέσεις των άλλων εκδηλώσεών της. Υπό την έννοια αυτή, η ελευθερία της έρευνας προστατεύεται όχι μόνον αυτοτελώς, αλλά και στον βαθμό που αποτελεί προϋπόθεση της πιο αποτελεσματικής προστασίας της.

ΙΑ') Η διεύρυνση των ανταλλαγών με ξένες χώρες: Η πολιτιστική κληρονομιά της χώρας μας συντίθεται από συνεισφορές πολλών λαών, κοινοτήτων, ατόμων και έχει δεχθεί ποικίλες επιρροές. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα υπήρξε κοιτίδα πολιτισμών με οικουμενική ακτινοβολία. Για τους λόγους αυτούς, η γνωριμία των πληθυσμών ξένων χωρών με τα μνημεία μας, αλλά και η γνωριμία της ελληνικής κοινωνίας με ξένους πολιτισμούς αποτελεί υποχρέωση της χώρας μας απέναντι στην διεθνή κοινότητα. Έτσι προβλέπεται ο δανεισμός και η προσωρινή εξαγωγή μνημείων για εκθεσιακούς, παιδαγωγικούς και ερευνητικούς σκοπούς, ως και η ανταλλαγή μνημείων και αντικειμένων μουσειακών συλλογών.

Εν όψει των ως άνω αρχών του Ν. 3028/2002: 1) Το πεδίο εφαρμογής του νόμου καλύπτει όλα τα πολιτιστικά αγαθά από τους αρχαιολογικούς χρόνους έως σήμερα. Άρα, δεν υπάρχει απώτατο όριο. Το απώτατο όριο το καθορίζει κάθε φορά η επιστήμη. Τα όρια στο παρελθόν μετατίθενται συνεχώς, όλο και βαθύτερα. Η προστασία εκτείνεται μέχρι και σήμερα.

Μία δεύτερη και μάλιστα καινοτόμα επιλογή είναι η ρητή υπαγωγή στο πεδίο εφαρμογής του νόμου όχι μόνο των ενσώματων, των εμπράγματων, αλλά και των άυλων πολιτιστικών αγαθών. Ο προφορικός πολιτισμός, η προφορική ιστορία, οι παραδόσεις, τα λαϊκά δρώμενα έχουν την ίδια προστασία με τα υλικά πολιτιστικά αγαθά.

2) Το πιο σημαντικό, βέβαια, στοιχείο, το κρισιμότερο στοιχείο του νόμου, η μήτρα όλων των υπόλοιπων ρυθμίσεων, είναι η περιοδολόγηση της προστασίας. Καταρχήν, ο νόμος χαρακτηρίζει ως μνημεία όλα τα πολιτιστικά αγαθά, με πολλές επιμέρους διακρίσεις, από τις οποίες οι σημαντικότερες είναι οι διακρίσεις των μνημείων αφενός μεν σε αρχαία και νεότερα, αφετέρου δε σε κινητά και ακίνητα:

Ι. α) Αρχαία μνημεία είναι αυτά που χρονολογούνται από τα απώτατα χρόνια έως και το 1830.

β) Νεότερα μνημεία είναι αυτά που χρονολογούνται από το 1830 έως σήμερα.

II. Με βάση, λοιπόν, αυτή την τυπολογία των μνημείων σε αρχαία και νεότερα, προβλέπονται οι εξής ειδικότερες κατηγορίες ακινήτων και κινητών:

α) Τα ακίνητα αρχαία μνημεία προστατεύονται όλα εκ του νόμου, εφόσον χρονολογούνται μέχρι και το 1830. Τα νεότερα ακίνητα μνημεία που ανάγονται στην περίοδο από το 1830 έως και πριν τα εκατό τελευταία χρόνια, προστατεύονται ως μνημεία, εφόσον χαρακτηρίζονται ως τέτοια, λόγω της αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής, κοινωνικής, εθνολογικής, λαογραφικής, θρησκευτικής, τεχνικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

β) Ως προς τα κινητά: Όσα χρονολογούνται έως και το 1453 είναι όλα αρχαία μνημεία εκ του νόμου. Τα μεταγενέστερα του 1453 έως και το 1830, δηλαδή τα μεταβυζαντινά, είναι από το νόμο μνημεία που προστατεύονται χωρίς να απαιτείται χαρακτηρισμός, εφόσον αποτελούν ευρήματα ανασκαφών, αποσπάστηκαν από ακίνητα μνημεία και είναι εικόνες ή θρησκευτικά λειτουργικά αντικείμενα. Τα μνημεία που υπάγονται σε αυτές τις τρεις κατηγορίες μεταβυζαντινών κινητών είναι από το νόμο προστατευόμενα χωρίς να απαιτείται διοικητική πράξη χαρακτηρισμού.

Τα υπόλοιπα μεταβυζαντινά κινητά της περιόδου 1453-1830 πρέπει να χαρακτηριστούν ως μνημεία με την έκδοση σχετικής διοικητικής πράξης.

3) Μεγάλο ζήτημα αποτελεί η σχέση μεταξύ ιδιοκτησίας – κατοχής και περιορισμών. Και εδώ, οι κανόνες είναι διαφορετικοί για τα ακίνητα και διαφορετικοί για τα κινητά μνημεία:

α) Τα ακίνητα αρχαία, που χρονολογούνται έως και το 1453, καθώς και όσα μεταγενέστερα ανακαλύπτονται κατά την εκτέλεση ανασκαφών, ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο, είναι αντικείμενα εκτός συναλλαγής και ανεπίδεκτα χρησικτησίας. Εξαίρεση προβλέπεται για το δικαίωμα κυριότητας που αναγνωρίζεται στα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα ή άλλες ενώσεις προσώπων που εκπροσωπούν θρησκείες ή δόγματα.

β) Στα μεταβυζαντινά και νεότερα ακίνητα μνημεία είναι δυνατόν να έχουμε κυριότητα ή άλλα εμπράγματα δικαιώματα ιδιωτών υπό αυστηρούς περιορισμούς και πάντοτε υπό το διαρκή και αυστηρό έλεγχο των υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού.

γ) Τα κινητά, εφόσον είναι αρχαία μνημεία και χρονολογούνται έως το 1453 ανήκουν στο Δημόσιο κατά κυριότητα, είναι πράγματα εκτός συναλλαγής και ανεπίδεκτα χρησικτησίας. Εισάγεται, όμως, η εξής απόκλιση στο σημείο αυτό: Η κυριότητα κινητών αρχαίων που εισάγονται και χρονολογούνται έως το 1453 αναγνωρίζεται και διατηρείται υπό δύο πολύ αυστηρές προϋποθέσεις: εφόσον αυτά δεν έχουν εξαχθεί από τη χώρα την τελευταία πεντηκονταετία πριν την εισαγωγή τους και εφόσον δεν είναι προϊόντα κλοπής ή λαθρανασκαφής. Αναγνωρίζεται, επίσης, η κυριότητα κινητών αρχαίων της ίδιας περιόδου στα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα και σε άλλες ενώσεις προσώπων που εκπροσωπούν θρησκείες ή δόγματα. Η κατοχή ή η κυριότητα όλων των κινητών αυτής της περιόδου είναι δυνατόν να μεταβιβαστεί εν ζωή ή αιτία θανάτου υπό αυστηρούς όρους και προϋποθέσεις και εφόσον το πρόσωπο προς το οποίο πρόκειται να γίνει η μεταβίβαση αναγνωριστεί ως κάτοχος.

δ) Με τα αρχαία κινητά μνημεία εξομοιώνονται όλα τα μεταβυζαντινά κινητά που είναι προϊόντα ανασκαφής ή έχουν αποσπασθεί από ακίνητα μνημεία ή είναι εικόνες ή λειτουργικά σκεύη και θεωρούνται από το νόμο προστατευόμενα μνημεία.

4) Ο νόμος προβλέπει, επίσης, ότι υπό προϋποθέσεις είναι δυνατή για λόγους πολιτιστικών ανταλλαγών η προσωρινή εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών και ο δανεισμός ή η ανταλλαγή μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο.

5) Ο νόμος ολοκληρώνεται με ένα αναλυτικό κεφάλαιο ειδικών ποινικών διατάξεων, οι οποίες στα άρθρα 53-72 προβλέπουν μια σειρά από ειδικά εγκλήματα για την κλοπή, την υπεξαίρεση, τη φθορά μνημείου, για την αποδοχή ή τη διάθεση μνημείου που αποτελεί προϊόν εγκλήματος, για την παραβίαση της υποχρέωσης δήλωσης, για την παράνομη

μεταβίβαση, την παράνομη ανασκαφή, την παράνομη εισαγωγή-εξαγωγή, την παράνομη επέμβαση ή εκτέλεση έργων σε μνημείο, την παράνομη μη επιστροφή πολιτιστικών αγαθών, την πλημμελή φύλαξη, διατήρηση ή συντήρηση μνημείου. Προβλέπει, ακόμη, ειδικές ποινικές ευθύνες για τα όργανα του κράτους και αρμοδιότητα του Εφετείου, όταν τα εγκλήματα τελούνται σε βαθμό κακουργήματος.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Εισηγητική Έκθεση Ν. 3028/2002, ΚΝοΒ τ. 50 (2002), 1339.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Α) Κανονισμός (ΕΟΚ) ΑΡΙΘ. 3911/92 του Συμβουλίου της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1992 σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών (ΕΕ αριθ. L 395 της 13.12.1992, σελ. 1).

Κατά τον εν λόγω Κανονισμό, το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, έχοντας υπόψη τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και ιδίως το άρθρο 113, την πρόταση της Επιτροπής, τη γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, εκτίμησε:

ότι απαιτούνται κανόνες συναλλαγών με τις τρίτες χώρες για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών,

ότι είναι αναγκαία η λήψη μέτρων για την εξασφάλιση ομοιόμορφου ελέγχου στα εξωτερικά σύνορα της Κοινότητας κατά την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών, κατά τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της 19^{ης} Νοεμβρίου 1990,

ότι ένα τέτοιο σύστημα πρέπει να επιβάλλει επίδειξη άδειας, η οποία εκδίδεται από το αρμόδιο κράτος μέλος πριν από την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών που καλύπτονται από αυτόν τον κανονισμό,

ότι αυτό συνεπάγεται σαφή καθορισμό του πεδίου εφαρμογής των μέτρων και των διαδικασιών εφαρμογής τους,

ότι δεδομένης της εμπειρίας που έχει αποκτηθεί από τις αρχές των κρατών μελών στο πλαίσιο της εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1468/81 του Συμβουλίου της 19^{ης} Μαΐου 1981 περί της αμοιβαίας συνδρομής μεταξύ των διοικητικών αρχών των κρατών μελών και της συνεργασίας μεταξύ αυτών με την Επιτροπή με σκοπό τη διασφάλιση της ορθής εφαρμογής των τελωνειακών ή γεωργικών ρυθμίσεων, ο εν λόγω κανονισμός πρέπει να εφαρμοστεί και στον παρόντα τομέα.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του παρόντος Κανονισμού «με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων που έχουν τα κράτη μέλη δυνάμει του άρθρου 36 της συνθήκης, ως "πολιτιστικά αγαθά" νοούνται τα απαριθμούμενα στον κατάλογο του παραρτήματος».

Κατά το άρθρο 2, για την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών, εκτός του τελωνειακού εδάφους της Κοινότητας, απαιτείται η επίδειξη άδειας εξαγωγής. Η άδεια εξαγωγής εκδίδεται κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερόμενου. Η άδεια αυτή μπορεί να μην χορηγείται, όταν τα εν λόγω πολιτιστικά αγαθά καλύπτονται από νομοθεσία που προστατεύει τους εθνικούς θησαυρούς που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία στο οικείο κράτος μέλος. Με την επιφύλαξη των διατάξεων αυτού του άρθρου, η άμεση εξαγωγή από το τελωνειακό έδαφος της Κοινότητας εθνικών θησαυρών, τα οποία δεν είναι πολιτιστικά αγαθά υπόκειται στην εθνική νομοθεσία του κράτους μέλους εξαγωγής. Κατά το άρθρο 3, τα κράτη μέλη παρέχουν στην Επιτροπή τον κατάλογο των αρμοδίων αρχών για την έκδοση των αδειών εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών. Αυτός ο κατάλογος, καθώς και οποιαδήποτε τροποποίησή του δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

B) Οδηγία 2001/38/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5^{ης} Ιουνίου 2001, για την τροποποίηση της Οδηγίας 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν παράνομα απομακρυνθεί από το έδαφος κράτους μέλους (ΕΕ αριθ. 187 της 10.7.2001, σ. 43).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχοντας υπόψη τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, την πρόταση της Επιτροπής, τη γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, τη γνώμη της Επιτροπής των Περιφερειών, εκτίμησε ότι η δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και η μετάβαση στο Ευρώ επηρεάζουν το τελευταίο εδάφιο του τμήματος Β του παραρτήματος της οδηγίας 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, όπου καθορίζονται οι αξίες των πολιτιστικών αγαθών που υπάγονται στο πεδίο

εφαρμογής εκείνης της οδηγίας. Διαπιστώθηκε ότι η αξία 0 (μηδέν), που περιλαμβάνεται στο τμήμα Β του παραρτήματος της Οδηγίας 93/7/ΕΟΚ και η οποία ισχύει ως οικονομικό κατώτατο όριο για ορισμένες κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών, θα μπορούσε να ερμηνευτεί με τρόπο που θα έβλαπτε την αποτελεσματική εφαρμογή της οδηγίας. Ενώ η εν λόγω αξία σημαίνει ότι τα αγαθά που ανήκουν στις σχετικές κατηγορίες, ανεξαρτήτως της αξίας τους, ακόμη και αν αυτή είναι αμελητέα ή μηδαμινή, πρέπει να θεωρούνται ως πολιτιστικά αγαθά, κατά την έννοια της οδηγίας, ορισμένες αρχές την ερμήνευσαν με την έννοια ότι το εν λόγω πολιτιστικό αγαθό δεν έχει καμία αξία, με αποτέλεσμα να αρνούνται στις κατηγορίες αγαθών την προστασία που προβλέπει η οδηγία.

Κατά συνέπεια, προκειμένου να αποφευχθεί κάθε σύγχυση, θα πρέπει να αντικατασταθεί ο αριθμός 0 με μια σαφέστερη διατύπωση, που να μην αφήνει αμφιβολίες ως προς την ανάγκη προστασίας των εν λόγω αγαθών.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Παναγιώτη Σκουρή – Ελένης Τροβά, «Προστασία Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς» Ν. 3028/2002, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο παρατηρείται μία συστηματική και συνεχώς εξελισσόμενη τάση προς τη διεθνοποίηση της προστασίας των ατομικών ελευθεριών μεταφέροντας και το κέντρο του ενδιαφέροντος από το κράτος στη διεθνή κοινότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ανάπτυξη των λεγόμενων δικαιωμάτων τρίτης γενεάς ή δικαιωμάτων αλληλεγγύης. Μεταξύ των δικαιωμάτων αυτών συγκαταλέγεται και το δικαίωμα στο περιβάλλον και τον πολιτισμό. Έτσι, η πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και τα διάφορα πολιτιστικά αγαθά αποτέλεσαν αντικείμενο ρύθμισης σημαντικών διεθνών συμβάσεων.

Η σύμβαση του Παρισιού της 17.11.1970 σχετικά με «τα ληπτέα μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παρανόμου εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβιβάσεως της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών» (ν. 1103/80) κυρώθηκε πρώτη. Η σύμβαση αυτή υπογράφηκε στα πλαίσια της Γενικής Διασκέψεως της Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τη Μόρφωση (UNESCO).

Στη συνέχεια, το Φεβρουάριο του 1981, κυρώθηκαν κατά σειρά οι εξής συμβάσεις:

1. Η Διεθνής Σύμβαση της Χάγης της 14.5.1954 «περί προστασίας» των πολιτιστικών αγαθών εν περιπτώσει ενόπλου συρράξεως μετά του Κανονισμού εκτελέσεως αυτής, του Πρωτοκόλλου και των υπ' αρ. I, II και III αποφάσεων της Διασκέψεως» (Ν. 1114/81). Και η σύμβαση αυτή υπογράφηκε στα πλαίσια της UNESCO, σύμφωνα με τις αρχές που αφορούν την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, οι οποίες είχαν αρχικά θεσπιστεί με τις συμβάσεις της Χάγης του 1899 και 1907 και το Σύμφωνο της Ουάσιγκτον του 1935.

2. Η Διεθνής Σύμβαση του Παρισιού της 23.11.72 για την Προστασία της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (N. 1126/81), που έγινε και αυτή στο πλαίσιο της UNESCO.

3. Η Διεθνής Σύμβαση του Λονδίνου της 6.5.69 για την προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης (N. 1127/81).

4. Η Σύμβαση για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης (Γρανάδα 1985) (N. 2039/1992).

Οι έννοιες που καθορίζουν οι διεθνείς συμβάσεις υιοθετούνται με ευρύτητα από τη νομολογία και στη συνέχεια και από την εθνική νομοθεσία, όπως έγινε με το ν. 3028/02 που αναφέρεται στην πολιτιστική κληρονομιά. Το πνεύμα του ισχύοντος ελληνικού Συντάγματος είναι σύμφωνο με τις αρχές και αξίες που εκφράζουν οι συμβάσεις αυτές και η ευρύτατη συνταγματική διατύπωση «φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον» του άρθρου 24 Σ είναι σε αρμονία με την ιδεολογία που κρατεί στη Διεθνή Κοινότητα.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Ελένη Τροβά, «Πολιτιστικό Περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975-86-2001», εκδ. 1992.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΟΙ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΑΛΛΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Η συγκριτική αντιμετώπιση των ρυθμίσεων του ελληνικού Συντάγματος ενδιαφέρει σήμερα ιδίως στο πλαίσιο της από κοινού αντιμετώπισης ανάλογης φύσεως προβληματισμών από άλλα κράτη, ιδίως λόγω της παράλληλης ανάπτυξης του διεθνούς και του ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Τα νεώτερα Συντάγματα ενσωματώνουν κανόνες καταγόμενους από διεθνείς συνθήκες με αποτέλεσμα τα πολιτιστικά δικαιώματα να καθίστανται άκοπες συνταγματικές κατακτήσεις.

Το γερμανικό Σύνταγμα της 11.8.1919 περιέλαβε μια σειρά διατάξεων για τις θεμελιώδεις αρχές και τα καθήκοντα των Γερμανών. Ειδικότερα, στο άρθρο 142 ρυθμίστηκε η προστασία της τέχνης και της επιστήμης και στο άρθρο 150 η προστασία των μνημείων και των φυσικών καλλονών της χώρας.

Σημαντική ένδειξη για την αφύπνιση του συνταγματικού νομοθέτη ήταν στο παρελθόν αυτή του ιταλικού Συντάγματος του 1947. Το ιταλικό Σύνταγμα στο κεφάλαιο «θεμελιώδεις αρχές», αναφέρει στο αρθ. 9 ότι «Η Δημοκρατία προάγει την ανάπτυξη του πολιτισμού και της επιστημονικής και τεχνικής έρευνας. Προστατεύει το τοπίο και την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά του Έθνους».

Το ισπανικό Σύνταγμα μεριμνά τόσο για το φυσικό, όσο και για το πολιτιστικό περιβάλλον. Το ισπανικό Σύνταγμα του 1992 αναφέρεται πιο αναλυτικά στο αρθ. 31.2 στο περιβάλλον. Ειδικότερα, αναφέρει: «Οι δημόσιες δαπάνες θα εξασφαλίζουν μια δίκαιη κατανομή των δημοσίων και φυσικών πόρων, με σκοπό την προστασία και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, καθώς και την υπεράσπιση και αποκατάσταση του περιβάλλοντος, προσφεύγοντας στην απαραίτητη συλλογική αλληλεγγύη». Το άρθρο 44 υποχρεώνει τις δημόσιες αρχές να εγγυώνται την πρόσβαση

στον πολιτισμό, ο οποίος αποτελεί δικαίωμα όλων. Στη συνέχεια, το αρθ. 46 ορίζει ειδικά για την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά ότι: «Οι δημόσιες αρχές εγγυώνται τη διατήρηση και ενθαρρύνουν τον εμπλουτισμό της ιστορικής, πολιτιστικής και καλλιτεχνικής κληρονομιάς των λαών της Ισπανίας και των αγαθών που τα αποτελούν, όποιο και αν είναι το νομικό καθεστώς τους και σε όποιο και αν ανήκουν. Ο ποινικός νόμος θα επιβάλλει κυρώσεις σε όσους προσβάλλουν αυτή την κληρονομιά».

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η ρύθμιση του Συντάγματος της Πορτογαλίας του 1976, το άρθρο 9 του οποίου θεωρεί τη μέριμνα για τον πολιτισμό βασικό σκοπό του κράτους, καθώς και τη μέριμνα για την πολιτιστική κληρονομιά και τη γλώσσα.

Στη Γαλλία, όσο και αν φαίνεται παράδοξο λόγω της ευαισθησίας της χώρας στα ζητήματα πολιτισμού, το γαλλικό Σύνταγμα δεν περιέχει διάταξη σχετική με το πολιτιστικό περιβάλλον. Έχει αφηθεί, κατά συνέπεια, στο νομοθέτη η μέριμνα για την κατοχύρωση των πολιτιστικών αγαθών.

Στο βελγικό σύνταγμα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάταξη του άρθρου 23, κατά την οποία ο πολιτισμός αποτελεί στοιχείο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας καθώς και το υγιές περιβάλλον. Εξειδικεύοντας τα πολιτιστικά δικαιώματα το βελγικό Σύνταγμα αναφέρει ότι ο καθένας έχει το δικαίωμα να απολαμβάνει κοινωνική και πολιτιστική πληρότητα. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται και στη γλώσσα, γεγονός που είναι εύλογο λόγω των γλωσσικών ιδιομορφιών της χώρας.

Στις Κάτω Χώρες, το Σύνταγμα του 1983 κατοχρώνει αφενός την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αφετέρου υποχρεώνει τις αρχές να μεριμνούν για την πολιτιστική ανάπτυξη των πολιτών.

Στο επίπεδο των Συνταγμάτων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ελληνικό Σύνταγμα είναι μοναδικό στη χρήση του όρου πολιτιστικό περιβάλλον, ενώ κάποια νεότερα Συντάγματα κάνουν αναφορά γενικά στον πολιτισμό ή την

πολιτιστική κληρονομιά. Οι χώρες της Ιβηρικής και η Ιταλία δίδουν μια ιδιαίτερη έμφαση στον πολιτισμό συνδέοντάς τον με την εθνική ταυτότητα. Αντίθετα, η χρήση του όρου πολιτιστικό περιβάλλον του ελληνικού Συντάγματος, όπως τίθεται και νομοτεχνικά (άρθρο 24) δίδει έμφαση στο χώρο και την ιστορία, χωρίς να συνδέει τον πολιτισμό με το Έθνος, κάτι που βεβαίως δε μπορεί να αποκλεισθεί ερμηνευτικά.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Ελένη Τροβά, «Πολιτιστικό Περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975-86-2001» εκδ. 1992.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΤΕ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Πλούσια είναι η νομολογία των Ελληνικών Δικαστηρίων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και μάλιστα του Συμβουλίου Επικρατείας, το οποίο παλαιόθεν προστάτευσε τα αρχαία μνημεία. Εκτός από τις αποφάσεις οι οποίες αναφέρθηκαν παραπάνω, αξίζει να μνημονευθούν και οι εξής:

1) Η υπ' αριθ. 3862/2004 απόφαση του Σ.τ.Ε. (Ελλ. Δ. 46.1257), με την οποία έγινε δεκτόν, ότι ο Υπουργός Πολιτισμού μπορεί να επιβάλλει περιορισμούς δομήσεως ή και να απαγορεύει ακόμη τη δόμηση ακινήτου, δυναμένου να βλάψει αισθητικώς και υλικώς παρακείμενο καλλιτεχνικό ή ιστορικό μνημείο ή οικοδόμημα, το οποίο έχει κηρυχθεί διατηρητέο. Επίσης, ο ίδιος μπορεί να υπαγάγει στους περιορισμούς του άρθρου 52 Κ.Ν. 5351/1932 όχι μόνον το συγκεκριμένο εκάστοτε κτίσμα που έχει καλλιτεχνική ή ιστορική αξία, αλλά και τον περιβάλλοντα αυτό χώρο, ο οποίος κρίνεται αναγκαίος για την προβολή ή εξυπηρέτηση αυτού ή για την προς αυτό προσπέλαση.

2) Η υπ' αριθμ. 2801/1991 απόφαση της Ολομέλειας του Σ.τ.Ε. (Αρμ. ΜΕ' 1149), η οποία, πέραν των όσων αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο περί του Συντάγματος της Ελλάδας, δέχθηκε και ότι ο χαρακτηρισμός ενός οικοδομήματος ως ιστορικού είναι δυνατόν να αφορά όχι μόνον το κτίριο καθ' εαυτό, αλλά και τον εσωτερικό χώρο του ως ενιαίο σύνολο, το οποίο περιλαμβάνει την επίπλωση και γενικώς τα κινητά πράγματα τα οποία ευρίσκονται στον χώρο αυτόν και συνδέονται με ορισμένη ιστορική χρήση του.

3) Η υπ' αριθμ. 1950/1999 απόφαση του Σ.τ.Ε. (Ελλ. Δ. 41.1153), η οποία δέχθηκε, ότι «Και η υποτυπώδης διερεύνησις του κρισίμου ζητήματος των επιδράσεων εκ της αυξημένης αεροπορικής κινήσεως του αεροδρομίου και της δυνατότητος προσγειώσεως και απογειώσεως

μεγαλυτέρων αεροσκαφών επί του ομόρου παραδοσιακού οικισμού εγένετο υπό ομάδος επιστημόνων, η οποία περιελάμβανε άλλας ειδικότητας πλην της αρμοδίας εν προκειμένω ειδικότητος του αρχαιολόγου και δη του εξειδικευμένου εις το θέμα των επιδράσεων της λειτουργίας αεροδρομίου επί προστατευτέων μνημείων και οικιστικών συνόλων, ο οποίος βεβαίως θα είχε τον κύριον λόγον επί του επιμάχου ζητήματος· ελλείπει, κατά συνέπειαν, από την μελέτην, ουσιώδης προϋπόθεσις της πληρότητος και του επιστημονικού της κύρους· η έλλειψις αυτή δεν αναπληρούται από την απαιτουμένην άδειαν του Υπουργού Πολιτισμού δια την εκτέλεσιν έργου πλησίον αρχαιολογικού χώρου, η οποία εκδίδεται κατ' άλλην, διάφορον διαδικασίαν».

4) Η υπ' αριθ. 944/1988 απόφαση του Σ.τ.Ε. (Αρμ. ΜΓ' 497), η οποία δέχθηκε ότι, σύμφωνα με τις ισχύουσες σχετικές διατάξεις, «η αρμόδια για την χορήγηση άδειας εγκαταστάσεως βιομηχανικής μονάδος αρχή οφείλει να εξακριβώνει ητιολογημένως, μετ' ενδελεχή έρευναν, εάν το υπό εγκατάσταση βιομηχανικό συγκρότημα είναι, ως εκ της φύσεως και του τρόπου κατασκευής και λειτουργίας του, καθ' οιονδήποτε τρόπο επικίνδυνον ή οχληρό δια το προσωπικό, τους περιοίκους και το κοινό εν γένει, λαμβανομένων υπ' όψη και των συνθηκών του περιβάλλοντος, ως τοιούτου νοουμένου τόσον του φυσικού, όσον και του πολιτιστικού, ως και της προβλεπομένης εξελίξεως της γειτονικής περιοχής...».

5) Η υπ' αριθ. 958/1989 απόφαση του Σ.τ.Ε. (Αρμ. ΜΓ' 581), η οποία, σχετικά με την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος (άρθρο 24 § 1 Συντ.), δέχθηκε, ότι είναι θεμιτοί κατά το Σύνταγμα οι περιορισμοί της ιδιοκτησίας που ανάγονται στον χαρακτηρισμό κτιρίων ως διατηρητέων και στον καθορισμό ειδικών όρων προστασίας, δόμησης και χρήσης αυτών με απόφαση του Υπ. ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.

6) Η υπ' αριθ. 3279/2003 απόφαση της Ολομέλειας του Σ.τ.Ε. (Ελλ. Δ. 45.1198), η οποία αποφάνθηκε, ότι «Με το άρθρο 24 του Συντάγματος καθιερώνεται ειδικώς το πρώτον αυξημένη προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, δηλαδή των μνημείων και λοιπών

πολιτιστικών αγαθών που προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και συνθέτουν λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους την εν γένει πολιτιστική κληρονομιά της χώρας· η προστασία αυτή περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την διατήρηση των εν λόγω πολιτιστικών στοιχείων στο διηνεκές· επομένως, κάθε επέμβαση επί και πλησίον αρχαίου πρέπει κατ' αρχήν να αποβλέπει στην προστασία και ανάδειξη αυτού, να ενεργείται δε εν όψει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και του είδους των προστατευτέων ευρημάτων και επί τη βάση των δεδομένων της αρχαιολογικής επιστήμης, απαγορευομένων επεμβάσεων και χρήσεων μη συμβατών προς την κατά προορισμό χρήση του αρχαίου· περαιτέρω, το άρθρο 50 Κ.Ν. 5351/1932 έχει την έννοια, ότι η άδεια του Υπουργού Πολιτισμού προς εκτέλεση εργασιών επί αυτών τούτων των αρχαίων δύναται να παρέχεται μόνον προς προστασία τους και υπό την προϋπόθεση ότι έχει προηγουμένως διασφαλισθεί ότι από την εκτέλεση των εργασιών δεν θα επέλθει βλάβη στα αρχαία...».

7) Η υπ' αριθ. 2185/1994 απόφαση του Σ.τ.Ε., (Μιχαήλ Δεκλερής, «Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, Εγκόλπιο βιώσιμου αναπτύξεως), η οποία έκρινε επιτρεπτή την θέσπιση εκτεταμένων ζωνών προστασίας, απόλυτης απαγόρευσης ή ελεγχόμενης δόμησης στους Δελφούς.

8) Η υπ' αριθ. 4735/1995 απόφαση του Σ.τ.Ε., (Μιχαήλ Δεκλερής, «Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, Εγκόλπιο βιώσιμου αναπτύξεως), με την οποία το Ανώτατο Δικαστήριο, στην υπόθεση του Ελλανίου όρους της Αίγινας, στο οποίο χωροθετήθηκε τόπος υγειονομικής ταφής των αποβλήτων των οικισμών της νήσου, ακύρωσε την επιλογή αυτή λόγω οπτικής ρύπανσης του αρχαίου αυτού μνημείου στο οποίο ευρίσκεται το ιερό του Διός.

9) Η υπ' αριθ. 1529/1993 απόφαση του Σ.τ.Ε., (Μιχαήλ Δεκλερής, «Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, Εγκόλπιο βιώσιμου αναπτύξεως), σύμφωνα με την οποία, στην Πάτμο, η οποία είναι διατηρητέο μνημειακό συγκρότημα, επιτρέπεται να ανοικοδομούνται μόνον τα προϋφιστάμενα παραδοσιακά «οσπίτια».

10) Η υπ' αριθ. 4740/1995 απόφαση του Σ.Τ.Ε., (Μιχαήλ Δεκλερής, «Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, Εγκόλπιο βιώσιμου αναπτύξεως), κατά την οποία, η επισκευή και αποκατάσταση κοινόχρηστων χώρων παραδοσιακού οικισμού δεν επιτρέπεται να άγει σε αλλοίωση της μορφολογίας και των υλικών τους. Δεν είναι επιτρεπτή η μετατροπή παλαιάς πλακόστρωτης κλιμακωτής οδού στην Σίφνο, σε ασφαλτοστρωμένο ισόπεδο δρόμο.

11) Η υπ' αριθ. 6485/1995 απόφαση του Σ.Τ.Ε., (Ελλ. Δ. 37.889), με την οποία το Ανώτατο Δικαστήριο, σχετικά με τον αρχαιολογικό χώρο του Ραμνούντος, δέχθηκε ότι εκ του άρθρου 50 του ΚΝ' 5351/1932, ερμηνευομένου κατά βάσιν του άρθρου 24 του Συντάγματος, έπεται ότι δεν επιτρέπεται η λειτουργία λατομείου πλησίον τοποθεσιών εις τας οποίας ευρίσκονται αρχαία ή πιθανολογείται η ανεύρεσίς των· διότι αφ' ενός μεν εξ αυτής ταύτης της λειτουργίας των λατομείων προκύπτει ευθέως άμεσος και πρόδηλος κίνδυνος δια τα αρχαία, αφ' ετέρου δε εκ της αλλοιώσεως του περιβάλλοντος χώρου, την οποίαν επάγεται η λειτουργία των λατομείων, καθίσταται αύτη ασυμβίβαστος προς τας απαιτήσεις της αισθητικής αναδείξεως των αρχαίων».

12) Η υπ' αριθ. 1191/1996 απόφαση του Σ.Τ.Ε. (Ελλ. Δ. 37. 917), κατά την οποία, στο σύνολό του ο οικισμός της Ύδρας έχει χαρακτήρα μνημείου της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομίας και είναι προστατευτέος υπό την υφισταμένη πολεοδομική του κατάσταση, με το αυστηρό καθεστώς του αρχαιολογικού νόμου (5351/1932).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ως πολιτιστικό περιβάλλον νοείται ένα μεγάλο τμήμα του ανθρώπινου βίου, το σύνολο σχεδόν της ιστορίας του που συντίθεται από τα πολιτιστικά αγαθά, όπως το δικαίωμα στην εκπαίδευση, συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, την τέχνη και την επιστήμη. Η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος επιτελεί τρεις λειτουργίες: (1) συντηρεί την πολιτιστική κληρονομιά, (2) αποβλέπει σε υψηλή ποιότητα ζωής και (3) επιδιώκει συνέχιση του σύγχρονου πολιτισμού. Λόγω αυτών των λειτουργιών, το ελληνικό Σύνταγμα, οι νόμοι, η νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, οι Κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι Διεθνείς Συμβάσεις και τα Συντάγματα των άλλων χωρών προβλέπουν ειδικές ρυθμίσεις για το ζήτημα αυτό. Το άρθρο 24 του ελληνικού Συντάγματος καθιερώνει την προστασία τόσο του φυσικού όσο και του πολιτιστικού περιβάλλοντος και μάλιστα αυξημένη. Από τους νόμους της Ελλάδας, ο ν. 3028/2002, που είναι και ο σημαντικότερος, αντιμετωπίζει ισότιμα τα μνημεία, προβλέπει την κοινωνική διάσταση της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και ρυθμίζει συμπληρωματικά τα καθήκοντα της πολιτείας και των πολιτών. Η σημασία της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος εκδηλώνεται και από την ελληνική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, καθώς και από τα μέτρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις διεθνείς συμβάσεις και τις διατάξεις των Συνταγμάτων άλλων κρατών.

Με βάση τα παραπάνω, η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος συνιστά μέλημα του κράτους, όσο και της Ευρωπαϊκής και Διεθνούς Κοινότητας, αλλά και των πολιτών, σύμφωνα με το άρθρο 24 § 1 του Ελληνικού Συντάγματος, καθώς τα στοιχεία του συναποτελούν την εθνική ταυτότητα κάθε λαού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πολιτιστικό περιβάλλον μπορεί να θεωρηθεί ένα τμήμα ορισμένων ανθρώπινων δραστηριοτήτων που εκφράζονται μέσα από συγκεκριμένα έργα, κυρίως προϊόντα της τέχνης. Η αρχή της πολιτιστικής κληρονομιάς σκοπεύει να διασώσει τα πιο πολύτιμα μνημεία, ανθρώπινα έργα και τόπους. Η σημασία της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς έγκειται στο ότι με αυτή επιτυγχάνεται η εξασφάλιση της σταθερότητας και της ιστορικής συνέχειας του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, αλλά και η διαφύλαξη της πολιτιστικής ταυτότητας. Η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος πραγματώνεται τόσο από το Σύνταγμα και τους νόμους της χώρας, όσο και από την νομολογία των δικαστηρίων, τους ευρωπαϊκούς κανονισμούς, τις διεθνείς συμβάσεις και τα Συντάγματα των άλλων κρατών. Με το άρθρο 24, ο Έλληνας συνταγματικός νομοθέτης καθιέρωσε αυξημένη προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, με την οποία αποβλέπει στη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, στην υψηλή ποιότητα ζωής και στη συνέχιση του σύγχρονου πολιτισμού και της πολιτιστικής κληροδοσίας. Από τους νόμους, ο σημαντικότερος είναι ο ν. 3028/2002, ο οποίος εισάγει αξιόλογες καινοτομίες, όπως η συστηματοποίηση και η διεύρυνση της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς, η ισότιμη αντιμετώπιση των μνημείων, η κοινωνική διάσταση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, ο εμπλουτισμός της προστασίας, καθώς και η συμπληρωματικότητα των καθηκόντων της πολιτείας και των πολιτών, κ.α. Επιπλέον, πλούσια είναι η νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, καθώς και σημαντικά τα μέτρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως ο Κανονισμός, αριθ. 3911/92 του Συμβουλίου της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1992 και η Οδηγία 2001/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5^{ης} Ιουνίου 2001. Τέλος, για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος έχουν συναφθεί διεθνείς συμβάσεις, όπως η Σύμβαση του Παρισιού της 17.11.1970, η Διεθνής Σύμβαση της Χάγης, η

Διεθνής Σύμβαση του Παρισιού της 23.11.72, η Διεθνής Σύμβαση του Λονδίνου της 6.5.69 και η Σύμβαση της Γρανάδας (1985) και έχουν θεσπιστεί διατάξεις σχετικές στα Συντάγματα άλλων χωρών, όπως της Γερμανίας, Ιταλίας, Ισπανίας, Βελγίου και Κάτω Χωρών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Δεκλής Μιχαήλ, «Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος», Εγκόλπιο βιωσίμου αναπτύξεως.
- 2) Εισηγητική Έκθεση, Ν. 3028/2002, Κ. ΝοΒ. τ. 50 (2002), 1339.
- 3) Σκουρής Βασίλειος – Τάχος Αναστάσιος, Ειδικό Διοικητικό Δίκαιο, Τεύχος 5, «Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος», έκδοση Ε΄ / Νέα, Θεσσαλονίκη, 1998.
- 4) Σκουρής Παναγιώτης – Τροβά Ελένη, «Προστασία Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς», Ν. 3028/2002, Αθήνα - Θεσσαλονίκη.

